

# Den avvikande kvinnan

En kvalitativ studie om hur kvinnliga missbrukare framställs i romanform

Ebba Fors

Tanja Karlsson

---

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

Kandidatuppsats SOPA63

VT-13



Handledare: Johan Cronehed

## **Abstract**

**Title:** Den avvikande kvinnan - En kvalitativ studie om hur kvinnliga missbrukare framställs i romanform

**Author:** Ebba Fors och Tanja Karlsson

**Supervisor:** Johan Cronehed

The purpose of this study was to investigate the perception of the female addict in Lotta Thells autobiographical five novels, in comparison to the scientific definitions of female abuse, based on discourse theory and social constructivism. We have been using selected concepts such as self-esteem, 'whore' and femininity to explore how the image of the female addicts are challenged and reproduced in our material. The result was that most of the beliefs surrounding the female addict correspond with the first of the scientific definitions where she is seen as vulnerable and deviant. The second scientific definition, sees the abusive woman like any woman. Though, this definition is not very prevalent in the books, apart from few occasions, where her friends mention her as "any woman".

**Keywords:** Addiction, women addiction, discourse theory, social constructivism

## Innehållsförteckning

1.	INLEDNING .....	5
1.1	Syfte .....	5
1.2	Frågeställningar.....	6
1.3	Disposition .....	6
2.	BEGREPPSDEFINITIONER.....	6
2.1	Genus .....	6
2.2	Missbruk (narkotika) .....	7
2.3	Beroende.....	7
3.	TIDIGARE FORSKNING .....	8
3.1	Vetenskapliga definitioner av kvinnligt missbruk .....	8
3.2	Genusperspektiv .....	9
3.3	Missbruksforskning .....	10
4.	TEORETISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP.....	13
4.1	Diskursanalys som teori och metod .....	13
4.2	Begrepp .....	13
4.3	Socialkonstruktivism .....	14
4.4	Teoriernas relevans för studien .....	15
5.	METOD .....	16
5.1	Förförståelse .....	16
5.2	Kvalitativ metod .....	16
5.3	Metodens förtjänster och brister .....	17
5.4	Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	17
5.5	Böcker som empiri .....	18
5.6	Analysera en författare .....	19
5.7	Undersökningens urval och avgränsning .....	20
5.8	Orientering om kunskapsläget.....	20
5.9	Etiska överväganden .....	21
5.10	Analysförfarande.....	22
5.11	Arbetsfördelning .....	23
6.	SAMMANFATTNING AV THELLS FEM ROMANER .....	24
6.1	Huvudkaraktärer .....	25
7.	ANALYS OCH RESULTAT .....	26

7.1 Självkänsla.....	26
7.2 Hora.....	30
7.3 Kvinnlighet .....	33
8. SAMMANFATTANDE DISKUSSION.....	37
8.1 Förslag till vidare forskning.....	38
REFERENSER.....	39

# 1. INLEDNING

Historiskt sätt har män och kvinnor givits olika roller och karaktärsdrag och med grund i denna uppdelning, har kvinnan fått en lägre position jämfört med mannen, som har haft herravälde över henne (Scheffel-Birath, DeMarinis & Hansagi 2005). Olausson (2008) framför att missbrukande kvinnor är socialt avvikande från normen i samhället, jämfört med missbrukande män. En förklaring till denna samhällssyn är att kvinnliga narkomaner blir avvikande, då de många gånger tillräknas rollen som vidmakthållare av moralen inom familjen (ibid.). Detta innebär att kvinnan är stigmatiserad i förhållande till mannen och att den missbrukande kvinnan blir avvikande, i jämförelse med den manliga och även i kvinnorollen och blir därmed dubbelt stigmatiserad. Vi finner denna företeelse intressant och problematisk och kommer därför bygga vidare på den genom att studera hur bilden av den kvinnliga missbrukaren kan se ut, avgränsat till Lotta Thells (2008) fem självbiografiska romaner som empiri. Böckerna är följande; ”Utan en tanke”, ”I skuggan av värmen”, ”Bortom ljus och mörker”, ”Kärleksbarn” och ”För kärleks skull”. Med utgångspunkt från dessa böcker ämnar vi studera hur den kvinnliga missbrukaren framställs och ställa det i relation till de vetenskapliga definitionerna av det kvinnliga missbruket. Vi kommer också att undersöka om bilden av den missbrukande kvinnan ifrågasätts och/eller reproduceras som kategori i böckerna.

Närmandet av materialet sker genom ett diskursivt samt socialkonstruktivistiskt angreppssätt, då det som betraktas som kunskap idag, inte behöver vara det för all framtid eller se likadan ut i alla kontexter (Blom, Morén & Nygren 2006). Socialkonstruktivismen går även att härleda till begreppet genus där det görs skillnad mellan det biologiska och sociala könet. Begreppet används för att visa hur kategoriserandet av män samt kvinnor och de egenskaper de förväntas inneha, är socialt konstruerade (Hirdman 2003).

## 1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka synen på den kvinnliga missbrukaren i Thells självbiografiska romansvit, i relation till de vetenskapliga definitionerna av kvinnligt missbruk, utifrån diskursteorin med grund i socialkonstruktivismen. För att besvara vårt syfte kommer vi att använda oss av nedanstående frågeställningar.

## 1.2 Frågeställningar

- Hur utmanas alternativt reproduceras bilden av ”den missbrukande kvinnan” som kategori i Thells (2008) böcker?
- Hur framställs bilden om den kvinnliga missbrukaren i Thells böcker, i förhållande till vetenskapliga definitioner av den kvinnliga missbrukaren?

## 1.3 Disposition

Vi har inlett med en beskrivning till varför studieobjektet – kvinnliga narkomaner är intressant att studera. Problemformuleringen, frågeställningarna samt syftet är fastställda. För att det ska bli lättare för läsaren att följa med i resten av uppsatsen, ämnar vi beskriva dess vidare upplägg. I nästa avsnitt definieras de termer som vi funnit är av betydelse i undersökningen. Därefter förs en genomgång av, i förhållande till vårt område, relevant tidigare forskning. I kapitel 4 förklaras de begrepp och teoretiska perspektiv som används i analysen och en diskussion förs även angående dess tillämplighet i förhållande till undersökningen. I kapitel 5 ligger fokus främst på metoden och det förs också ett resonemang kring etiska överväganden. I kapitel 6 sammanfattas empirin - Thells fem böcker som därefter följs av en beskrivning angående analysförfarandet. Efterföljande kapitel innehåller en sammansatt del av analys och resultat. I avslutandet kapitlet förs en sammanfattande diskussion om det resultat som analysen genererat, samt innefattande förslag till fortsatt forskning.

# 2. BEGREPPSDEFINITIONER

## 2.1 Genus

Genus är ett latinskt ord som betyder slag, släkte och kön och som fram till 1980-talet endast användes för att benämna olika typer av substantiv i språkläran (Hirdman 2003). Därefter införde Hirdman (ibid.) begreppet till Sverige och genus kom då istället att handla om män, kvinnor och sociala förlopp.

## 2.2 Missbruk (narkotika)

All användning av narkotikaklassade medel som inte avses för medicinskt bruk är i Sverige olagligt. Vid definitionen av missbruk och beroende utgår vi ifrån den diagnostiska definitionen enligt Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM IV) som är en beskrivning av psykiatriska sjukdomstillstånd och används inom hälso- och sjukvården i stora delar av västvärlden. Minst ett av de nedanstående kriterierna ska vara uppfyllda inom ett och samma år om personen kan säga sig ha ett missbruk:

1. Att vid upprepade tillfällen ha använt en substans, så att man misslyckats med att klara av sina skyldigheter i hemmet, skolan eller arbetet.
2. Att ha upprepat bruket i situationer där det medför stora risker för fysisk skada, t ex rattfylla.
3. Att vid upprepade tillfällen ha haft problem med rättvisan, t ex polisen, på grund av droger.
4. Att ha fortsatt med drogbruket trots att det givit upphov till återkommande sociala problem pga. drogeffekterna.
5. Att symtomen aldrig uppfyllt kraven För beroende av drogen enligt vad som krävs, se nedan (internetmedicin 2013).

## 2.3 Beroende

För att en person ska kunna säga sig ha ett beroende krävs att minst tre av nedanstående kriterierna stämmer överrens under ett och samma år:

- Tolerans
- Abstinensbesvär (eller att man tar samma substans för att lindra sådana besvär)
- Intag av större mängder eller oftare än vad som avsågs (kontrollförlust)
- Varaktig önskan om eller misslyckade försök att begränsa eller kontrollera intaget
- Mycket tid ägnas åt att införskaffa substansen, inta den och att återhämta sig från dess effekter
- Viktiga sociala aktiviteter, yrkes- eller fritidsaktiviteter överges eller minskas på grund av drogintaget
- Konsumtionen fortsätter trots vetskap om de fysiska och psykiska besvär som sannolikt orsakas eller förvärras av denna (internetmedicin 2013).

## 3. TIDIGARE FORSKNING

### 3.1 Vetenskapliga definitioner av kvinnligt missbruk

*Rörande vetenskapliga definitioner av det kvinnliga missbruket, har vi baserat vår insamling av empiri på Mattssons (2005) avhandling "I viljan att göra det normala En kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården", i vilken hon systematiskt går igenom två huvudsakliga definitioner (diskurser) som går att finna i forskningen om den kvinnliga missbrukaren. Dessa diskurser rörande kvinnliga missbrukare som beskrivs nedan kommer senare i analysen att benämnas som den första och den andra diskursen, i den ordning de följer här.*

Mattson (2005) framför att flertalet av de undersökningar som gjorts om kvinnor i missbrukarvården ämnar lyfta fram dem som kategori och deras specifika behov av behandling. Detta belysande syftar till att påpeka vad som avskiljer missbrukande kvinnor från missbrukande män. Forskningen hör till den första av de två diskurser angående missbrukande kvinnor och får dessa att framstå som avvikande, genom att åskådliggöra de som synnerligen underkastade, både i förhållande till andra kvinnor men även jämfört med missbrukande män. Mattson (ibid.) skriver bland annat att Länne & Nötesjös (1997) studie framställer den kvinnliga missbrukaren med fokus på den destruktivitet som olika män orsakat under hennes liv och att hon är underkastad på det sexuella planet. Författaren hänvisar vidare till Trulssons (1998, 2000, 2003) arbeten som fokuserar på att kvinnliga narkomaner under behandling har förlorat en betydelsefull del i skapandet av sin identitet och sin sociala anpassning, då de inte haft några nära kontakter med andra kvinnor. Enligt Trulsson (2000) medför detta att de skapar förbindelser med missbrukande män och att de i denna relation saknar gränser och är i symbios med varandra så till den grad att kvinnorna övertar deras missbruk. Vidare skildras kvinnorna i förhållande till män som viljelösa och beroende av dem. De positiva delarna i kvinnornas liv försvinner antingen helt, eller hamnar i skymundan till förmån av belysandet av deras speciella behov. Deras missbruk är ofta inte i fokus, utan de framställs först och främst med grund i deras tidigare upplevelser, som har påverkat dem så mycket, att de totalt har tappat förmågan att leva ett normalt liv med normala förhållanden. Den framställning som ges är således att det inte är själva missbruket som inverkar på deras liv, utan det åskådliggörs istället som en konsekvens av deras sexuella underkastelse och trauman. Mattson förhåller sig kritisk till denna föreställning som skapas



om kvinnor i sådana studier, där en avsaknad av relationer till andra kvinnor, våldföranden eller psykiskt svåra upplevelser i deras liv är återkommande.

Diskurs nummer två ifrågasätter ovanstående föreställning genom att poängtera att kvinnliga narkomaner på många plan påminner om icke missbrukande kvinnor. Mattson (2005) hänvisar till andra studier, såsom Holmsbergs (2000), i vilken kritik riktas gentemot den bild som skapas av den kvinnliga missbrukaren, när fokus läggs på henne som underkastad och beroende av män. Dessa beskrivningar skapar enligt Holmberg i sin tur en enformig bild och en ny underordning genom att dölja likheten kvinnor emellan. Den föreställning som konstrueras av den kvinnliga missbrukaren, är att hon är tvåfaldigt avvikande, både som kvinna och missbrukare. Mattsson hänvisar även till Mahlers (2000) studie som påvisar att kvinnor med ett missbruk inte skiljer sig åt jämfört med andra kvinnor, utan att de lever liknande liv.

## 3.2 Genusperspektiv

*Genusperspektivet ifrågasätter och problematiserar rådande normer kring kvinnlighet och manlighet. Detta är av relevans för vår studie där fokus ligger på föreställningar kring kvinnliga narkomaner i Thells böcker, i relation till de vetenskapliga bilderna. Först förs en genomgång kring allmän genusforskning, som senare övergår till att innefatta missbrukande kvinnor och slutligen moderskap.*

Genus innebär att det i en specifik kontext bidrar med att skapa mening rörande det som oftast ses som oerhört skilda från varandra, nämligen de två biologiska könen – man och kvinna. Att genus är socialt konstruerande utgör stommen i den största delen av olika feministiska orienteringar (Scheffel-Birath, DeMarinis & Hansagi 2005). Den stora förgrundsgestalten inom internationell forskning kring området, är Judith Butler, som i boken ”Genus ogjort Kropp, begär och möjlig existens”, framför att det i genus finns föreställningar som är av en normativ natur kring kvinnor och män (2006). Men termen i sig är inte en norm om vad man har eller är, utan det är ett system i vilket det sker en objektivisering och bildning av kvinnligt och manligt, det vill säga värden som tas för givna i ett samhälle.

Hirdman (2001) menar att genusbegreppet har en stor räckvidd i sin betydelse och att det är bra att ha till hands. Begreppet tillämpas inte enbart när det talas om kroppar, utan det är applicerbart till allt, såsom i föreställningen om vad som är manligt och vad som är kvinnligt i olika sammanhang, i politiken, på jobbet etcetera. Vidare framför Hirdman att det är

mannen som är normen och att det finns en stor spänning i det hon kallar för ”maskulinums första lag”, innebärande:

”(...) att vara man är att inte vara kvinna, varför den självklarheten får en sådan ödesdiger, nervös laddning, rentav lagstatus(...) Att vara man är att vara normbärare. Dessa två maskulinitets ”lagar” skapar sammantagna ett slags motiv för det vi ständigt kan avläsa, på olika nivåer: att göra genus är att göra skillnad, där skillnader inte finns. Konkret och abstrakt: att hålla isär.” (Hirdman, 2001, sid. 65).

Hirdman (2001) diskuterar även mönster och likställer det med en form av nedskärning av liv. I genusmönstret finns en slags genusordning som grundas i en åtskiljning med ett rangsystem. Denna grundsats är integrerad i vår samhällskultur och utifrån detta är det lätt att se att det är mycket som krävs för att kunna förändra denna stabilitet som ses som given. Då vi ämnar studera bilden av den kvinnliga missbrukaren i böckerna, finner vi att det är av vikt att ständigt ha genusperspektivet i åtanke för att kunna uppmärksamma och ifrågasätta sådant som annars ses som självklart.

Mattson (2005) skriver att det är av vikt att fästa avseende vid kvinnliga missbrukares underläge i missbrukarvården, för att det befintliga genussystemet ska kunna modifieras, men att forskningen om genus även kan vara bekymmersam. Detta då det finns en fara i att uppmärksammandet av kvinnliga missbrukare kan återformas och att genus ånyo görs, i form av stereotyperna man och kvinna.

En inriktning som ofta finns inom missbruksforskningen rörande kvinnor, handlar om henne som moder. Laanemets (2002) skriver i sin doktorsavhandling ”Skapande av femininitet i missbruksbehandling”, om en föreställning angående att missbrukade kvinnor, många gånger inte anses passa som mammor. Vidare skildras de som avståndstagare gentemot denna sedvanliga roll och därmed som ett hot mot stabiliteten i den normativa familjeuppsättningen, där de ses som moraluppehållare (Laanemets 2002, Olausson 2008). Trulsson (2006) påvisar liknande föreställningar i form av ett bildskapande, där de kvinnliga narkomanerna vet med sig att de inte bör skaffa barn, då detta inte kan integreras med deras missbruk. Många kvinnor upplever också att de inte kan nå upp till den stereotypiska rollen som mamma, vilket resulterar i skuld, ånger och dålig självkänsla.

### **3.3 Missbruksforskning**

*I detta avsnitt tas allmän missbruksforskning upp och de olika framställningar som finns inom området. Vår undersökningspopulation - kvinnliga missbrukare, kommer i denna del*

*flertalet gånger, att jämföras med manliga missbrukare då de ses som normen. Detta är betydande för att få en total förståelsehorisont kring forskningen.*

De synsätt och oskrivna regler som råder angående synen på missbrukare, är främst av negativ art och bygger på föreställningen om att de har sig själva att skylla (Scheffel-Birath, DeMarinis & Hansagi 2005, Kristiansen 2000). Kristiansen (ibid.) framför däremot att forskare anmärker gentemot denna föreställning, bland annat Bergmark och Oscarsson (1988), Svensson (1991), Hilde (1990) och Andersson (1996). Dessa författare redogör i sina doktorsavhandlingar för andra föreställningar om drogmissbruket som alternativ till den negativa syn som härskar i dagens samhälle. Dessa studier åskådliggör otillräckligheter rörande den härskande bilden beträffande drogmissbruk som medför att det är svårt att förstå varför de personer som ingår i studierna agerar på ett visst sätt. Det läggs istället stor vikt på en förståelse om att individens val grundas utifrån var denne vistas– med hänsyn till det kulturella och samhällsliga sammanhanget och att individen utifrån detta bestämmer sitt agerande. Vidare framför Kristiansen (ibid.) att livet som missbrukare otaliga gånger har framställts av forskare utifrån skilda premisser. Den gemensamma nämnaren i dessa undersökningar är att ett kontinuerligt missbruk oftast leder till att livet kommer att utgå från de kontexter där drogen är centrum i missbrukarens vardag. Detta arrangeras med negativa resultat, såväl som psykiska som fysiska och även på det ekonomiska och/eller det samhällsliga planet.

Det finns mycket forskning kring hur brukandet av droger påverkar hjärnan, bland annat anger Agerberg (2004) att olika former av droger ger en påverkan på både hjärnan och de transmittosubstanser som finns i den. I artikeln ”Sex-Gender Differences in Drug Abuse: A shift in the Burden of proof” (2007) framför Wehterington att han i debatten kring huruvida män och kvinnors missbruksvård ska särskiljas, anser att så bör vara fallet, då män och kvinnor har olika hjärnor och hormonkonstruktioner, vilket medför att kvinnor har en större sårbarhet för att få ett drogberoende än män.

Det har även gjorts en hel del forskning gällande missbruk och psykisk ohälsa, det vill säga samsjuklighet (se t.ex. Olausson 2008, Bellack, Bennet & Drapalski 2011, Bradberry 2011). Olausson (2008) skriver mer specifikt om detta utifrån kvinnor som missbrukar och har en psykisk ohälsa där det framkommer att för att de kvinnorna ska bli drogfria, krävs det också att den psykiska ohälsan samordnas i behandlingen.

När vi läste om allmän missbruksforskning, flöt merparten av forskningen ofta in på missbrukande kvinnor och hur de bör behandlas, olika förklaringar till missbruket, såsom sexuell utsatthet och en traumatiserande barndom samt huruvida de bör ha egna vårdplatser. En förklaring till detta kan vara att det är den missbrukande mannen är normen och att det därför tydligt beskrivs när det handlar om missbrukande kvinnor, ett förtydligande som inte behöver göras när det gäller missbrukande män.

## 4. TEORETISKA PERSPEKTIV OCH BEGREPP

*Inledningsvis beskrivs det i detta avsnitt hur diskursanalysen kan brukas som både metod och teori. Efter det följer en redogörelse för begrepp, sprungna ur teorin vilka brukas i analysen. Avslutningsvis beskrivs vår andra teori – socialkonstruktivism och även ett avsnitt som heter ”teoriernas relevans för studien”.*

### 4.1 Diskursanalys som teori och metod

Thells romansvit kommer att analyseras med hjälp av diskursteorin, vilket är en av tre inriktningar inom diskursanalysen, som alla har sitt ursprung ur socialkonstruktivismen. Teorin med Laclau och Mouffes som förgrundsgestalter, fokuserar på att skapa en förståelse om hur verkligheten är uppbyggt i olika diskurser och med hjälp av teorins verktyg kan man analysera samhälliga företeelser. Vidare bygger teorin på att sociala fenomen aldrig är fullständiga eller fixerade, utan det finns oupphörliga fejder om hur samhälle och identiteter ska fastställas, vilket får sociala påföljder (Whinter Jörgensen & Phillips 2005).

Vi ämnar använda diskursanalys som en paketslösning, det vill säga både som teori och metod, för att få en förståelse om språkets roll som social konstruktion och det är nödvändigt att finna sig i språkets betydelse för att kunna använda diskursanalysen som metod (Whinter Jörgensen & Phillips 2005).

### 4.2 Begrepp

Ett begrepp som kommer användas i analysen är *nodalpunkter*, betydande ett särskilt gynnat tecken utefter vilka övriga tecken ordnas och därmed får sin enskilda innebörd. På egen hand är dessa termer utan giltighet och det krävs att de inrättas i en viss diskurs för att få sin särskilda betydelse (Whinter Jörgensen & Phillips 2005). De nodalpunkter vi valt är kvinnlighet, hora och självkänsla, då dessa begrepp är återkommande genom de fem böckerna och är starkt sammankopplade med föreställningen om den kvinnliga missbrukaren.

Ett annat teoretiskt och metodrelaterat begrepp inom diskursteorin är *det diskursiva fältet*, som symboliserar den tänkbart exkluderande betydelsebildningen. Ett fält innehållande tecken som i en diskurs har eller har haft en viss betydelse som sedan kan förbises i den

bestämda diskursen för att bilda tydlighet. Man kan aldrig säga att denna är totalt fixerad utan kan konstant förändras av det diskursiva fältets komplexitet. Ett exempel på detta fenomen är att fotboll vanligtvis inte kopplas samman med den klassiska medicinska diskursen, vilket dock inte behöver betyda att det inte finns undantag där delar av diskursen ”fotboll” kan komma att ingå i den medicinska, det vill säga i sammanhang där spelare råkar ut för en skada (Whinter Jørgensen & Phillips 2005). I vår studie arbetar vi på ett liknande sätt i förhållande till föreställningar kring det kvinnliga missbruket, där olika diskurser utestängs i vissa sammanhang medan de i andra kan integreras.

*Identitet* är ett socialt fenomen man tar till sig, blir tilldelad eller förhandlar kring i diskursiva förlopp (Whinter Jørgensen & Phillips 2005). En identitet skapas med hjälp av ekvivalenskedjor som är sammanknutna tecken vars innebörd innefattar hur man är. Precis som diskurser är identiteter inte huggna i sten utan har potential att förändras. *Antagonism* ingår i identitetsbegreppet och betecknar konflikt som skapas när identiteter blockerar och påverkar varandra negativt. Det är dock möjligt att ha fler än en identitet utan att konflikt uppstår, till exempel kan man parallellt vara både ”dansk” och ”arbetare”, utan att den ena utesluter den andra. Skulle det däremot uppstå en situation då man blir tvungen att välja någon av identiteterna, exempelvis vid ett krig, så uppstår ett antagonistiskt förhållande eftersom den ena diskursen hindrar den andra, då identiteterna inte är entydiga om vilka handlingar som lämpar sig bäst. *Hegemoni* är en motpol till antagonism, innebärande ett organiserat samtycke när inga maktförhållanden ifrågasätts. Diskurserna slåss mot varandra för att uppnå hegemoni och att just deras sätt att se på och omtala världen ska bli representativt (ibid.). Konkret kommer dessa begrepp användas i vår undersökning, då diskurser och identiteter ständigt hamnar i konflikt med varandra i empirin.

### 4.3 Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivism är kritisk mot mycket av det som till en början kan ses som självklart. Dess utgångspunkt är att upptäcka det som finns bakom och styr omedelbara skeenden som är något större och ”verkligare”. Bakom allt vi ser finns den riktiga verkligheten som lurar och kan vara svår att finna (Wennerberg 2010).

Författaren menar att man bör vara försiktig med att slå fast att sociala aktioner är sprungna ur det naturliga, då våra handlingar är socialt konstruerade (Wennerberg 2010). Ett exempel på en social konstruktion är språket, där teorin ställer sig kritisk till att det finns ett klart samband mellan de ord vi använder och de ting vi i verkligheten åberopar. Dessa ord har fått

sin mening på grund av att personer har skapat och därmed använt sig av dem. Andra exempel på liknande fenomen är kroppsspråk, normer och sexualitet (ibid.).

En kritik som riktas mot socialkonstruktivismen har att göra med att ”komma bakom det yttre”, huruvida man kan vara säker på att det som finns bakom ytan är verkligt eller ej. Det är svårt att se om inte detta också är en social konstruktion, som styrs av bakomliggande faktorer. Vidare kan den stora tilliten till det som ses som ”naturligt” kritiserats och en fråga som kan ställas är när man egentligen ska sluta ifrågasättas vad som är socialt konstruerat (Wennerberg 2010).

## **4.4 Teoriernas relevans för studien**

Vi finner ovan nämnda begrepp och teorier som relevanta för vår studie. Detta eftersom vi med hjälp av dem kommer att påvisa hur vår verklighet är socialt konstruerad och uppbyggd av diskurser, som ämnar utmana eller reproducera bilder av kvinnliga narkomaner. Våra valda nodalpunkter kommer att vara av betydelse, då de är starkt sammankopplade med de kvinnliga missbrukarna i empirin och spelar därmed en central roll i analysen.

## 5. METOD

### 5.1 Förförståelse

Blom, Morén och Nygren (2006) vill mena att det bakom varje forskningsfråga i socialt arbete finns ett antal antaganden, som är gemensamt för personer som har för avsikt att bedriva forskningen, vilka även kan delas med det övriga samhället. Mattsson (2005) framför att vi omedvetet skapar begreppet genus, tillhörande tankemönster och beteende, det vill säga att vi har lärt oss hur män och kvinnor ska vara och bete sig och att denna inläring fortsätter kontinuerligt. Vår förförståelse är att kvinnor ofta förknippas med vad som är typiskt kvinnligt beteende och utseende, såsom att de ska vara moderligt omhändertagande och lugna. Detta kan kopplas samman med bilden av den kvinnliga missbrukaren – att hon precis som Olausson (2008) skriver, är väldigt normbrytande i förhållande till den ”typiska kvinnan”. Under utbildningen har vi bildat oss en uppfattning om hur den typiska manliga missbrukaren är, men vi har inte en lika klar föreställning om kvinnliga missbrukare, med ett undantag - att hon är i underläge jämfört med den manliga. Denna förståelse kan medföra att det finns en risk att vi påverkar materialet, men då vi är medvetna om den, så blir det lättare att distansera oss och ha ett kritiskt angreppssätt.

### 5.2 Kvalitativ metod

I vår uppsats kommer vi att använda oss av kvalitativ metod och diskursteori som både teori och metod, då det passar vårt syfte att belysa synen på kvinnliga missbrukare genom Thells böcker, samt studera förhållandet till de vetenskapliga definitionerna av kvinnligt missbruk. Bryman (2002) skriver att en av grunderna i den kvalitativa metoden är att den ämnar förstå hur den sociala sanningen, med utgångspunkt från hur individerna i en särskild omgivning, tolkar sin kontext. Det finns även en stor frihet i metoden, då det är möjligt att byta fokus under arbetets gång. Denna frihet kan vara av betydelse i uppsatsskrivandet, då det finns utrymme att ändra inriktning om vi upptäcker en annan ingångspunkt i belysandet av den kvinnliga missbrukaren. Det poängteras även att det är viktigt med beskrivningar och kontext i kvalitativ forskning, vilket vi menar vi är en av metodens styrkor (Bryman 2002). Den tar hänsyn till att individerna som undersöks, befinner sig i ett visst sammanhang som är viktigt för kvalitativa forskare, där sammanhanget innefattas i de skildringar som görs där individer handlar (Bryman 2002, May 2001).



## 5.3 Metodens förtjänster och brister

Som tidigare nämnts ämnar vi analysera empirin utefter metoden diskursteori, som avser att skapa en insikt om att allt i vårt samhälle kan ses som diskursiva konstruktioner. Diskursteorin omfattar ett brett perspektiv och är lämplig om man har för avsikt att använda sig av diverse socialkonstruktivistiska aspekter till diskursanalysen (Winther Jörgensen & Phillips 2005). Detta ser vi som en av metodens förtjänster eftersom vi ämnar nyttja både diskursteorin och ett socialkonstruktivistiskt angreppssätt i vår uppsats.

Att analysera texter endast utifrån diskursteorin kan vara problematiskt, eftersom metoden inte innehåller särskilt många användbara instrument. Därför rekommenderas det att ta hjälp av andra författares begrepp och vägledningar i arbetet. Denna brist kommer vi att förhålla oss gentemot genom att använda några av Winther Jörgensen och Phillips (2005) redskap, såsom nodalpunkter, hegemoni, antagonism samt identitet. Författarnas sammanställning innehöll även andra begrepp men de rekommenderade att man valde ut de som ansågs vara mest lämpliga, då det totala antalet begrepp var för omfattande för att skapa ett djup i analysen. Det är även av vikt att härleda till tidigare teorier som teorin är uppbyggd av (ibid.). Då socialkonstruktivism är en annan teori som används i analysen, så studerar vi denna för att få en uppfattning om vad metoden faktiskt står för.

## 5.4 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Reliabilitet innebär att det undersöks huruvida studien är replikerbar, så att den kan göras om av andra som brukar samma tillvägagångssätt, analysverktyg, data och teorier (Bryman 2002). Genom att gemensamt gå igenom allt underlag och samtala kring dess substans och relevans för studien, har vi försökt eftersträva dess replikerbarhet. Gällande de teorier och begrepp som brukats, har vi fört åtskilliga diskussioner kring dess innebörd, för att vara överens om hur dessa influerar empirin.

Validitet ämnar uppskatta om de anvisningar som finns för att mäta ett begrepp, i själva verket mäter termen eller inte. För att säkerställa att detta görs har vi varit tydliga med transparensen, som inom kvalitativ forskning många gånger brister, då det saknas en plan om hur processen och undersökningen sett ut (Bryman 2002). Då resultatet beror på tolkningen av empirin är det viktigt att klart beskriva de olika delarna i processen, vilket vi försökt vara så "genomskinliga" som möjligt med i analysförfarandet.

Det är svårt att generalisera ett kvalitativt resultat utanför det sammanhang där studien gjordes (Bryman 2002). Vi menar att fallet är sådant även i denna kvalitativa undersökning och vill tydliggöra att de resultat som framkommer, inte ämnas vara generaliserbara på kvinnliga missbrukare i andra kontexter, utan kan enbart ses som ett exempel angående föreställningar kring kvinnligt missbruk. Därmed är resultatet endast giltigt i det sammanhang som analyserats i denna studie.

## 5.5 Böcker som empiri

*Detta avsnitt innehåller en diskussion kring de frågor man som forskare bör ta ställning till rörande böckers validitet.*

Denscombe (2000) framför att skriftliga källor kan ha två användningsområden i forskningen, dels som presentation till en undersökning, men också som en variant till intervjuer eller observationer. I denna studie brukas böcker som datakälla, och Denscombe (ibid.) framför att det i likhet med annan empiri, är av stor vikt att de bedöms utifrån sitt innehåll rörande information och uppslag. Forskaren ska granska dess tillförlitlighet och bedöma värdet av det skilda innehållet. För böcker och dess bokutgivare föreligger det svårigheter i värderingen av dess kvalitet, men det finns frågor att ställa som kan vara behjälpliga: Har du sedan innan någon kännedom om förlaget? Det kan vara betryggande om så är fallet. Har boken getts ut i fler än en upplaga?

Thells böcker har senast givits ut på Normal Förlag som är tämligen litet i sitt slag, och som vi dessförinnan inte hade någon vidare kännedom om. De har tidigare blivit utgivna av tre, även de, mindre förlag. Flera upplagor har därmed gjorts av romanerna, vilket Denscombe (2000) framför kan visa att boken har något viktigt att bidra med, då det funnits en efterfrågan att trycka fler exemplar. I detta fall menar vi att det kan bero på att de är av en självbiografisk karaktär. De är till på köpet skrivna av en kvinna, vilket vi genom en bakgrundskoll upptäckte inte hör till vanligheten, då missbruksberättelser som genre domineras av män. Litteraturen är tillgänglig på bibliotek i vanligt format, men även som ljudbok och e-bok. Hela sviten fanns dock inte i bokform på de enskilda biblioteken (Lunds och Helsingborgs stadsbibliotek), vilket kan bero på det som skrivits i tidskriften "Oberoende" (2/2010), att Thell varit i dispyt med sitt förlag under en tid och att det därmed inte getts ut några nya upplagor.

## 5.6 Analysera en författare

Gällande skriftliga källor skissar Denscombe (2000) upp fyra kriterier som forskare ska utgå från för att källkritiskt analysera en författare. Den första handlar om *autenticitet* – huruvida skriften är oförfalskad. Då vår empiri är självbiografiskt kan vi dra slutsatsen att den är äkta och skriven av författaren, till stor del grundad på hennes egna upplevelser. Nästa fråga är om den skriftliga källan har en  *trovärdighet* - stämmer innehållet? För att få reda på detta ska följande fyra frågor besvaras:

Vad har författaren för status och hade denne specifika uppfattningar som kan ha påverkat skildringen? Romanerna är som bekant skrivna av Lotta Thell. Hon framträdde för några år sedan ofta i tv och talade om missbruk och intog då en kritisk ståndpunkt gentemot den behandling och vård som ges i Sverige. Hon anser att det i missbruksvården fokuseras alldeles för mycket på det som är negativt och att kontrollen av missbrukaren är stor, med krav på kontinuerliga urinprov för att exempelvis få metadon, vilket skadar mer än det hjälper (Oberoende, 2/2010). Hon är även förespråkare för metadon och har varit med i debatter kring heroinprogrammet i Danmark. Dessa uppfattningar som författaren har kan givetvis ha influerat hennes böcker, vilket är viktigt att vara medveten om. Vidare är det av vikt att ej förglömma att det rör sig om självbiografiska böcker som inte kan likställas med vetenskapliga texter, då de endast är en persons subjektiva upplevelser.

Vilket var ändamålet till att materialet skrevs? Thell framför i slutet av första boken (Utan en tanke) i extramaterialet "Brev från författaren", att efter författandet var hennes upplevelse att hon reste på sig och slog tillbaka mot ett liv fyllt med skuld, förnekelse och ånger, där heroinet var den enda räddningen. Detta finner vi är ändamålet till att böckerna skrevs, då hon ville lämna det gamla bakom sig och börja ett nytt liv, fritt från heroin.

När författades materialet? Den första boken gavs ut 1998 och den femte och sista gavs ut 2008, så det rör sig om ett decennium, inom vilket böckerna författades.

Vid händelsebeskrivningar – har författaren själv varit vittne till denna och hur lång tid gick det innan denne skrev materialet baserat på händelsen? När hon beskriver olika händelser i böckerna är merparten förstahandsredogörelser och därmed bevittnade av henne själv. Dock är det många händelser såsom i den första boken där Hasselapersonalen diskuterar sinsemellan, där det är svårt att utskilja huruvida hon själv bevittnat samtalen, eller om hon fått kännedom om de i efterhand och sedan rekonstruerat dem. Rörande den tid som gått

mellan att händelserna skedde och att böckerna skrevs, varierar stort, då sviten behandlar cirka 25 år av hennes liv. Den första boken behandlar huvudpersonen Evas tonår, vilken är den bok där tidsrymden är störst, medan det i de senare böckerna inte har gått lika lång tid mellan händelserna och författandet.

Denscombe (2000) framför vidare det tredje kriteriet vid utvärdering av skriftliga källor, vilket är huruvida källan är *representativ* för sin genre? Är materialet komplett? Stoffet representerar på sätt och vis sin genre – självbiografiska missbruksberättelser om vägen ut ur missbruket, vilket är en genre där många av historierna påminner om varandra, dock är undantaget som tidigare nämnts att författaren är en kvinna. Materialet är även komplett, eftersom vi har valt att analysera samtliga fem sammanhängande böcker om huvudpersonen Eva.

Sista kravet handlar om *innebörden* – är innehållet distinkt? Finns det saker som måste tolkas? Finns det invecklande fackord och slanguttryck? Innebörden av böckerna är väldigt tydlig, då de kretsar kring Evas kärlek till heroinet i förhållande till ett vanligt liv. Men det finns många antydningar i böckerna och saker som måste läsas mellan raderna för att få en förståelse om dess innebörd. Det förekommer dock inga komplicerade fackord i texterna, men det finns åtskilliga slanguttryck såsom ”tjackhora” (kvinnlige amfetaminist som prostituerar sig), ”horsarbrud” (kvinnlige heroinist) och ”holk” (haschpipa).

## 5.7 Undersökningens urval och avgränsning

Rörande undersökningens populationens avgränsning, har vi låtit vår studie gälla framställningen av missbrukande kvinnor i Thells romansvit. Böckerna sträcker sig över en 25årsperiod och belyser huvudpersonen Evas kamp, mot heroinet och sina egna ”spöken” och tankemässiga trauman, det vill säga skuld, ångest och problematiska relationer. Att romanerna utspelar sig över en längre tid och är skrivna av samma författare, bidrar med en viss systematik. För att forskningsfrågan ska bli vetenskaplig kommer vi att analysera relationen mellan den reproducerade, alternativt utmanande bilden av kvinnliga missbrukare, med de vetenskapliga definitionerna kring denna föreställning.

## 5.8 Orientering om kunskapsläget

Vi inledde med att avgränsa vilka sökord som kunde vara av betydelse för studien, genom att kombinera olika begrepp och konstellationer såsom ”genus”, ”missbruk”, ”missbrukande

kvinnor”, ”diskursteori”, ”diskurs”, ”social konstruktion”, ”gender and discours”, ”normality” ”gender”, ”gender and addiction” och ”gender”.

De områden vi fann viktiga att belysa var kvinnliga missbrukare utifrån ett genusperspektiv, de vetenskapliga definitionerna kring kvinnliga narkomaner, allmän missbruksforskning, bakgrundsinformation om Thell samt hennes böcker och slutligen andra missbrukshistorier. Vi har främst hittat vår litteratur genom att söka på LOVISA (Lunds universitets sökmotor) och LUBsearch och fann då mycket material, både avhandlingar, böcker och artiklar. En av avhandlingarna var skrivna av Mattson (2005), vilken hon hänvisar till andra författare som forskat inom ämnet. Vi tittade närmare på dessa och valde sedan ut de författare som var av relevans till vår studie.

## 5.9 Etiska överväganden

Enligt Bryman (2002) är det som forskare viktigt att vara uppdaterad angående etiska principer, samt fundera över hur de skulle kunna påverka den egna undersökningen, för att man ska kunna ta de mest korrekta besluten. I Vetenskapsrådets rapport ”Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning” (1990), tas fyra etiska principer upp, vilka man som forskare i Sverige bör känna till.

De två första principerna är informationskravet och samtyckeskravet, där det förstnämnda innefattar ett informerande i förhållande till studiens deltagare om dess syfte och de villkor som finns i medverkandet. Samtyckeskravet är koncist i sin omfattning, innebärande att ett införskaffande av deltagarens samtycke ska ske. Konfidentialskravet är den tredje principen som innebär att personal, som genom studien kommer i kontakt med deltagares etiskt känsliga uppgifter, bör underteckna ett löfte om tystnadsplikt. Principen menar även att information om deltagarna som kan vara särskilt känsliga ska avidentifieras så att det i stort sätt är omöjligt för utomstående att identifiera enskilda personer. I vår studie är empirin sprungen ur självbiografiska böcker som är offentligt material. Med hänsyn till detta bör författaren tidigare ha tagit ställning till vad hon anser är känsligt material, gällande personerna och de händelser som omnämns. I slutet av hennes första bok ”Utan en tanke” går det att läsa att hon inte tog med allt som skedde under tiden hon var på Hasselakollektivet, eller tonade ned vissa saker, då hon ansåg att det var för svårt att skriva om. Nyttjandekravet är den fjärde och sista principen som går ut på att de data som samlats in inte får användas eller lånas ut i vinstinriktat ändamål eller med andra syften än vetenskapliga (1990). Vi finner att vi inte behöver förhålla oss till dessa etiska principer såsom man bör göra om man

exempelvis gör intervjuer, då vårt syfte är att analysera bilden av kvinnligt missbruk. Vårt ändamål är inte att ta ställning till vad som är rätt eller fel, och inte heller rikta kritik mot det författaren skrivit, utan snarare kritiskt granska de sociala konstruktioner som resulterar i diskurser om den kvinnliga missbrukaren.

## 5.10 Analysförfarande

I vår analys kommer vi att använda oss av kodning som ofta är ett första steg i bearbetningen av materialet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, Bryman 2002). Med detta menas i korta drag att datan delas i mindre delar, koder, som kan ha skapats utifrån teorin eller som haft sitt ursprung ur empirin (Aspers 2011). För att komma igång med analysen är ett tips att koda utefter krispunkter som visar när det kan ha gått felaktigt till i ett samspel (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Detta är starkt sammankopplat med vår teori och metod då det är vanligt förekommande att diskurser hamnar i konflikt med varandra.

De olika uppdelningarna gör en analys möjlig och de partier i empirin som har kodats på ett särskilt sätt, såsom väl valda citat, tas fram för att analyseras djupare och för att senare ingå i presentationen av arbetet (Aspers 2011). Tillvägagångssättet är ett användbart verktyg när det gäller att systematisera data och att finna beteckningar, åtskiljningar och kombinationer. Datan kan ses som antydningar på beteckningar och för att se vilka av dessa som fungerar bäst, så jämförs antydningarna ständigt med varandra (Bryman 2002). Enligt Jönson (2010) är de koder man använder sig av sprungna ur kategorier och begrepp som kan skapas på mer än ett sätt, till exempel genom intressanta upptäckter i insamlandet av empirin vid en återkommande granskning av materialet. Det kan dock också hänga ihop med de frågeställningar och teoretiska definitioner som redan finns. I utförandet är det vanligt att använda markeringar i marginalen eller färgöverstrykningspennor för att koda sitt stoff, vilket vi har valt att använda i vårt tillvägagångssätt för att ge en tydlig överblick över olika kategorier.

Kodningen i den kvalitativa metoden är mer experimenterande i sin utformning, än i kvantitativa studier där data ofta ses som fixerade. I kvalitativa analyser finns det en öppenhet gentemot ändringar och omprövningar rörande förfarandet (Bryman 2002). När man kodar med hjälp av diskursanalys är det viktigt att inte bara leta efter de teman som hör samman med den hypotetiska föreställningen utan att ha en öppenhet mot nya teman (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Att koda är inte någon gåtfull ritual utan forskaren har redan genom val av teori och bearbetning av det empiriska materialet utfört en del av det arbete

som påverkar analysförfarandet. På samma sätt sker även en omvänd påverkan då kodningen och analysen influerar bearbetningen av empirin. Nya frågeställningar kan komma fram eftersom kodning inte är ett apatiskt förlopp där det enda målet är att materialet ska matcha de förutbestämda teoretiska begreppen, utan den bidrar istället till att det skapas nya. Empirin är alltså konstruerad av forskaren och desto öppnare denne har varit under ihopsamlandet, desto mer av arbetet med att koda görs under tiden den granskas (Aspers 2011, Jönson 2010) Angående vår problemformulering ser vi detta som positivt, då våra frågeställningar inte behöver vara huggna i sten, vilket innebär att vi kan ändra inriktning under processens gång om vi hittar data som vi inte räknat med från början.

Innan vi började med analysförfarandet läste vi båda Thells fem romaner så förutsättningslöst som möjligt för att få en helhetsbild av innehållet. Aspers (2011) rekommenderar att inleda med en grundkodning, vilket vi gjorde utifrån kategoriserandet av olika aktörers omnämnande av den kvinnliga missbrukaren. Anledningen till denna grundkodning var dels för att få en överblick över hur mycket den kvinnliga missbrukaren faktiskt nämndes, men främst för att vi hade över 1300 sidor text som behövdes kortas ned för att på ett smidigt sätt kunna arbetas vidare med. Under denna del av processen delade vi upp böckerna mellan oss, för att därefter föra en gemensam diskussion om hur vi gått tillväga. Detta resulterade senare i en sammanfattning på 30 dataskrivna sidor, innehållande för oss relevanta meningar och stycken. Följaktligen gjorde vi en andra kodning och valde ut citat utifrån våra valda nodalpunkter ”hora”, ”kvinnlighet” och ”självkänsla”, kategorier som var tydligt återkommande i böckerna. Det sista steget i kodningsprocessen blev att gemensamt tolka vår empiri utifrån diskursteorin samt socialkonstruktionismen för att besvara våra frågeställningar.

## 5.11 Arbetsfördelning

I denna C-uppsats har arbetsfördelningen sett ut på följande vis: vi läste inledningsvis båda två Thells fem böcker och delade sedan upp dem oss emellan vid första grundkodningen. Därefter diskuterade vi gemensamt resultatet och gjorde den egentliga kodningen tillsammans. Gällande analysen har vi till en början delat upp vissa bitar som vi sedan slutfört tillsammans.



## 6. SAMMANFATTNING AV THELLS FEM ROMANER

*De sammanfattningar som återberättas nedan är våra beskrivningar av böckerna, skildrade utifrån huvudpersonen Evas perspektiv. Därefter ges en kort summering av de viktigaste personerna i böckerna.*

Första boken (Utan en tanke 2008) i Thells självbiografiska romansvit, kretsar kring huvudpersonen Eva som är i tonåren, missbrukar heroin och lever ett trassligt liv med fosterfamiljer och andra missbrukande vänner. Hon tvångsomhändertas och placeras på ett Hasselakollektiv för att rehabiliteras med andra ungdomar som har ett missbruk. På kollektivet får hon uppleva ett enormt maktmissbruk från personalens sida, där behandlingen består av att bryta ned och förnedra ungdomarna. Eva kämpar för att överleva tiden på kollektivet.

I bok nummer två (I skuggan av värmen 2008) har cirka sju år gått och Eva är i början av 20 årsåldern. Hon är föräldralös, mår psykiskt dåligt, missbrukar heroin och arbetar natt som väktare. Hon befinner sig i två olika världar – narkomanens värld där hon har sina missbrukande vänner och där hon ständigt är på jakt efter heroin. I hennes andra värld är arbetet centralt och hon tänder av emellanåt för att kunna klara sig ekonomiskt och människorna runt omkring vet inte om att hon missbrukar. Hon inleder ett förhållande med polisen Erik, som verkar vara allt det som Eva anser att hon inte är – självsäker, hel som person och trygg. De blir hejdlöst förälskade i varandra, men att leva med en narkoman som Eva, är inte lätt och deras liv tillsammans är omtumlande, skrämmande och dramatiskt.

”Bortom ljus och mörker” (2008) är Thells tredje roman om Eva, där hon med hjälp av metadon kunnat hålla sig drogfri i flera år. Hon och Erik är gifta och deras liv fungerar hyfsat tills läkaren drar in hennes metadon. Eva återvänder då till livet som missbrukare och allt som betyder något är att få tag på heroin, trots deras kärlek till varandra. Hon missbrukar mer än någonsin och Erik kämpar för att få henne tillbaka till den ”riktiga världen” bort från missbruket och hennes vänner.

I bok nummer fyra (Kärleksbarn 2008) är Eva drogfri, men kämpar ständigt och jämnt mot suget efter heroin, sin ångest samt den skuld och skam som hon känner. Erik har länge funnits där för henne, men ändå är det något som inte känns bra – han håller på att förändras och är



inte längre den man hon en gång blev kär i. Frågan är om deras förhållande kommer att hålla, och Eva känner att det är hennes tur att vara stark och att ge honom ett barn. Frågan är bara om hon kommer att orka.

Hennes sista bok i romansviten om Eva heter "För kärleks skull" (2008) där Eva och Erik har fått en dotter, Eva är drogfri och de har flyttat ut på en gård på landet. Allt borde vara perfekt, för detta är ju allt de någonsin drömt om. Men Erik förändras totalt och behandlar Eva på ett sätt som hon inte trodde var möjligt med såväl psykiskt som fysiskt våld. Kommer hon att kunna frigöra sig från Erik, eller ska hon stanna kvar och kämpa, då bilden av den han tidigare var fortfarande brinner klart hos Eva?

## 6.1 Huvudkaraktärer

*Erik* - är polis och gifter sig i tredje boken med Eva.

*Mia*- Evas barndomsvän som även missbrukar.

*StorEva*- Evas vän från kollektivtiden som också haft en missbruksproblematik.

*Samuel*- Evas vän sedan tonåren som även har ett heroinmissbruk.

## 7. ANALYS OCH RESULTAT

*Anledningen till att vi har valt "självkänsla", "hora" och "kvinnlighet" som rubriker i analysen, beror på att det är de nodalpunkter vi identifierat som kategorier i Thells böcker. Benämningarna finns genomgående i romanerna och vi finner att de belyser föreställningen om bilden av den kvinnliga narkomanen.*

### 7.1 Självkänsla

Ett återkommande tema i empirin är Evas och andra kvinnliga missbrukares låga självkänsla och upplevelse av att inte ha något värde i jämförelse med andra människor. Vi finner att det kan dras en parallell mellan deras dåliga självkänsla och bilden av dem som missbrukare, vilket kan belysas genom ett exempel som finns i boken "Bortom ljus och mörker" (Thell 2008:142), där Evas vän, StorEva, berättar om att när hon först kom till kollektivet, så hade hon bara rökt hasch några gånger och ändå betraktade personalen henne som en narkoman. Konsekvensen av denna behandling blev att hon upplevde sig själv som mindre värd, i samband med att hon tog till sig personalens uppfattning. Med grund i detta skapades hegemoni, det vill säga konsensus mellan diskurserna, då personalens bild av den kvinnliga missbrukaren, reproducerades som en sanning StorEva tillslut fann som verklig. Hon hade tilldelats en identitet av andra som hon antagit efter flera års påtryckningar, innefattade egenskaper som andra definierat, genom att påstå vad hon var och inte var. Denna avgränsning påverkar i sin tur hennes syn på sitt eget värde, då hon identifierar sig själv med kategorin kvinnliga missbrukare, vilket påvisar en koppling till det Kristiansen (2000) skriver, om att drogen blir mittpunkten, med bland annat psykiskt negativa konsekvenser, i detta fall dålig självkänsla.

I den tredje boken (Thell 2008:142) beskriver Eva två röster i sitt huvud som hamnat i konflikt. Diskursteorin benämner detta som antagonism, då dessa identiteter blockerar varandra - den egna känslan om henne själv och det "dom" på kollektivet sagt om henne. Konflikten fortsätter då Erik och Mia (hennes väninna som också har ett missbruk), utmanar denna hegemoniska föreställning hos Eva, genom att ifrågasätta hennes försvar av kollektivets metoder, då de sett hur illa hon farit. Den identitet hon tagit till sig under tiden på kollektivet är svår för henne att göra sig av med och förändra, trots att det var länge sedan hon befann sig där så var den fortfarande hegemonisk i det diskursiva fältet. Även när hon senare blir drogfri är det svårt för henne att se utanför diskursen som innefattar bilden av

henne som kvinnlig missbrukare och representerar henne som person. Hon beskriver detta i ”Kärleksbarn”, då hon inte längre har ett pågående missbruk, men likväl upplever att andra fortfarande betraktar henne som narkoman, vilket får henne att ifrågasätta huruvida det är värt att lägga av eller inte.

Alla dess onda ögon, varför ska hon ta det? Det spelar ändå ingen roll hur mycket hon sliter och jobbar, det spelar ingen roll om hon lägger av, hon kommer aldrig ifrån dem. (Thell, 2008, sid. 90)

Detta påvisar styrkan i den rådande diskursen som är socialt konstruerad och giltig, i just den kontext och tidsrymd som Eva befinner sig i. De sociala konstruktionerna är inte helt fixerade, utan det finns utrymme för modifiering, särskilt vid de tillfällen då diskursens innebörd ifrågasätts. Antagonism kan skapas om dessa identiteter ömsesidigt står i vägen för varandra med en negativ påverkan. I detta fall går identiteten som missbrukare, emot den om att Eva inte missbrukar, vilket är ett antagonistiskt förhållande och därmed segrar den starkare diskursen över den andre, i det här sammanhanget den som är djupast förankrad i hennes självbild – hon själv som narkoman.

Nedan lyder ett exempel där Mia uttalar sig om Evas dubbelliv och om hur en kvinnlig missbrukare ”bör” bete sig (I skuggan av värmen):

Hon hade dåligt samvete för precis allting och i stort sett hade hon blivit jävligt komplicerad att umgås med. Så satans ordentlig och så helt plötsligt en dag, hade hon tänkt på, på heroin igen. Pang bara! Men ändå fortsatte hon att jobba som väktare. Hon försökte köra samma strävsamma moraliska stil som innan och samtidigt sköt hon i sig horse. Mia fattade inte hur hon tänkte men hon fattade att någonting gått jävligt snett någonstans på vägen och att det var utanför Evas egna förutsättningar att förstå det och få insikt. (Thell, 2008, sid. 88)

Den andra vetenskapliga definitionen angående kvinnliga missbrukare (se avsnitt 3.1), innefattar att de inte skiljer sig nämnvärt ifrån ”vanliga” kvinnor, vilket krockar med den bild Mia har (Mattson 2005). Denna föreställning är socialt konstruerad och är ett uttryck för att det inte är förenligt att vara kvinnlig narkoman och samtidigt ha ett arbete och en strikt moral. Enligt Olausson (2008) är dessa kvinnor normbrytare i jämförelse med missbrukande män, vilket vi finner är en förklaring till att de möter ett sådant motstånd, såsom Mias, då upprätthållande av ett ” normalt liv” inte ses tillhöra vanligheten. En konsekvens som medförs är att det i detta sammanhang råder antagonism mellan Evas identiteter som missbrukande kvinna och väktare.

Genomgående i empirin, i detta fall i boken ”I skuggan av värmen” (Theell 2008:42-43) nedvärderar Eva sig själv och äcklas av sin utsatthet, då hon inte betraktar sig själv som en fullvärdig person. Hon vill inget hellre än att vara en ”riktig” människa, med ”riktiga” relationer, må bra och önskar att hon någon gång kan samla tillräckligt med styrka för att kunna förlåta sig själv.

En skit, ett ingenting. Hennes värde bestod i det hon kanske kunde göra för andra. Jobba hårt, aldrig var till besvär. Hon har inte rätt att vara till besvär, hennes ljus har brunnit ner för mycket länge sedan. Hon har kostat samhället mycket pengar, pengar och besvär. Hon hade mycket att skämmas över, mycket att huka för. Hur gärna hon än ville räta på sig så kunde hon inte, hon hade helt enkelt inte rätt till det. (Theell, 2008, sid. 23)

Exemplet ovan beskriver tydligt hur Eva ser på sig själv och det finns även liknande redogörelser om StorEva och Mia som bekräftar den första vetenskapliga definitionen angående föreställningen om den kvinnliga missbrukaren som kategori, som underordnad i förhållande till likväl ”vanliga” kvinnor som manliga missbrukare (Mattson 2005). Den hegemoniska diskursen blir därmed den som åsyftar att kvinnliga narkomaner ska ha en låg självkänsla, med grund i ovanstående resonemang, där Eva talar om sitt eget värde utifrån sin subjektiva uppfattning om vad hon föreställer sig är hennes rättmätiga position i samhället. Vi finner att detta går hand i hand med den tidigare nämnda definitionen, om att kvinnornas missbruk inte finns i centrum, utan snarare deras tidigare erfarenheter, såsom att de varit utsatta för psykiskt svåra händelser, våld och trauman, som gett stora avtryck i deras liv (Mattson 2005). Detta beskrivs av Eva i ”I skuggan av värmen” angående hennes tankar kring tidigare händelser som berör henne mycket än idag.

Allt hon inte gjort och sagt. Hela hennes dåliga liv. Alla hennes döda. Allt hemskt som hon inte kunnat förhindra och allt som är försenat, oåterkalleligt, för sent. Allt det som hon känner för men inte får, inte kan tillåta sig för att hon är en så usel människa. (Theell, 2008, sid.23)

Citatet tyder på att Eva får en del av sin självuppfattning ur dessa svåra upplevelser som hon beskriver, som fortfarande har en stor påverkan på hennes liv. I böckerna skildras missbruket i synnerhet, men även hennes egna trauman i hög grad, vilka ofta får fungera som förklaringsmodeller till missbrukets uppkomst och blir i den kontexten den hegemoniska diskursen.

Eva upplever ideligen att hon inte hör hemma i den enligt henne ”riktiga” världen, där hon känner att hon måste anstränga sig för att framstå som en person med ett värde. Hon

fantiserar i de fallen många gånger om att gå tillbaka till sin trygghet - drogerna och den missbrukande vännen Samuel (Bortom ljus och mörker):

Ändå kan hon när hon kämpar med sig själv och sitt beroende, känna att det vore skönt att gå tillbaka till honom. Få tända på ifred, slippa försöka, slippa kämpa, bara få släppa taget och horsa ihjäl sig med honom. Slippa jobba för att vara bättre än hon är. Bara få vara tillsammans med någon som är lika dålig som hon. (Thell, 2008, sid. 33-34)

I umgänget med andra missbrukare blir hon accepterad som hon är och identitetskrocken uppstår inte, så som den annars gör i ”normala” sammanhang. Hon anser sig vara lika dålig som Samuel och även Mia, som hon känner ett större värde tillsammans med, då de delar liknande identiteter och bakgrunder. Eva jämför sig även med riktiga människor och känner att hon inte passar in i deras värld, betydande att hon i den diskursen som representerar just den kontexten, inte passar in.

I ”Bortom ljus och mörker” säger Samuel till Eva att hon inte är dålig, att hon sänker sig själv och sätter Erik på en piedestal (Thell 2008:163). Även detta är ett tydligt fenomen i böckerna - att hon ser sitt eget värde genom att jämföra sig med andra. I en situation beskriver hon sig som betydligt mindre värd jämfört med Erik.

När han hade sett och levt med hennes mörker, vad såg han hos henne? Tunn, ärrig, platt, oduglig, osocial och beroende, missbrukare, knarkare. Vad fan såg han hos henne? Han som kunde få vem han ville, han som var så snygg, så duktig, säker, trevlig, vältränad, så cool, så jävla bra. Vad fan såg han hos henne? (Thell, 2008, sid. 23)

Citatet belyser det som Trulsson (2000) skildrar i den första vetenskapliga definitionen, om att kvinnliga narkomaner ofta saknar nära förbindelser med andra kvinnor, vilket bidrar till att en bit i deras identitet och sociala anpassning går förlorad. Med grund i detta upptar kvinnorna bland annat gränslösa förhållanden med män som missbrukar, där de i stor utsträckning är i symbios med varandra och tar över mannens missbruk. I följande citat skildras en version av en sådan symbios när Eva anpassar sig efter Eriks behov och ursäktar honom när han behandlar henne illa (I skuggan av värmen, Bortom ljus och mörker):

Han håller henne alldeles för hårt men det gör ingenting. Just nu skulle han få göra vad som helst med henne och hon skulle ändå bara tacksamt ta emot allt vad hon fick. (Thell, 2008, sid. 108)

Hon vill ge honom tillbaka allt det han gett henne. Hon önskar att hon kunde ge honom allt, allt det han skulle vilja ha. Ett lyckligt liv, det han drömmer om. Det är det hon helst av allt vill göra. Men det kan hon inte. Det är omöjligt och det vet hon. (Thell, 2008, sid. 96)

Vi finner en koppling från dessa citat till Trulssons (2000) resonemang, det vill säga att Erik kan jämföras med ”den missbrukande mannen”, vars behov och önsknings Eva sätter före sina egna. Hon uppfattar sig själv som underlägsen i förhållande till Erik, vilket har blivit en oerhört stark diskurs, som är svår att komma ifrån.

## 7.2 Hora

Länne och Nötesjö (1997) studie påvisar en föreställning om kvinnliga narkomaner som sexuellt utsatta. En variant av detta tema urskiljs i boken ”I skuggan av värmen”, rörande Evas tankar om sig själv:

Ser sig själv i spegeln och blir äcklad. Äcklad av sig själv och sin egen utsatthet. (Thell, 2008, sid. 42)

Denna utsatthet som Eva så väl beskriver, kan dras ett steg längre, nämligen till en sexuell utsatthet, i förhållande till att den kvinnliga missbrukaren kontinuerligt i böckerna benämns vara en hora i olika kontexter. I första boken ”Utan en tanke” finns det en diskussion mellan Hasselapersonalen Gudrun och Gunnar, som handlar om att en av killarna bland ungdomarna, bär Evas ryggsäck när de vandrar i fjället, vilket det råder missnöje kring bland personalen:

En darrande liten abstinent tjej, hon kan aldrig säga nej till honom sedan. Hon är ju van vid det, van vid att bli utnyttjad. Det är vardag för henne i hennes värld och så vill vi inte ha det här! Tjejerna ska kunna känna sig sexuellt trygga och de ska veta att de inte kan räkna med några fördelar för att de är tjejer. (Gudrun)

[...] Vilket jävla skitsnack! Den där lilla tjejen är jättedålig. Hon skulle aldrig ha blivit medsläpad hit överhuvudtaget [...] Skämmas borde vi göra allihop för det vi utsatt henne för här uppe i fjällen. Istället vill ni hänga den enda som gjorde något för att underlätta för henne! (Gunnar) (Thell, 2008, sid. 58-59)

Diskussionen pågår ytterligare, men Gunnar har hela personalen emot sig som instämmer med Gudrun och det slutar med att han ger med sig. Vi finner att innebörden i dialogen åskådliggör den rådande diskursen bland merparten av personalen, att de missbrukande tjejerna som är intagna på kollektivet, prostituerar sig. Det pågår en kamp av betydelsefixering av tecknet ”hora”, i föreställningen om den kvinnliga missbrukaren på det diskursiva fältet, vilket betyder att alla tänkbarheter av innebörder som tecknet har/har haft i andra diskurser, stängs ute för att bilda otvetydighet i den som råder. Därmed finns det inget utrymme för andra åsikter, såsom Gunnars. Tecknet blir i kontexten hegemoniskt, innebärande att de olika diskurserna - ”den kvinnliga missbrukaren är en hora” gentemot den ”utmanande bilden”, är två bestämda sätt att uppfatta den kvinnliga missbrukaren på, där den första diskursen uppnår hegemoni och därmed spärrar fast innebörden. Personalen bekräftar föreställningen av att den kvinnliga missbrukaren är i sexuellt underläge (Länne & Nötesjö

1997), medan Gunnar motsätter sig denna och väljer istället att inte särskilja dem från andra jämnåriga.

Andra tydliga exempel på den kvinnliga narkomanen som ”hora”, förekommer när Eva tänker tillbaka på det som sagts under kollektivtiden i boken ”I skuggan av värmen”, (Thell 2008:24), där hon upprepade gånger fick höra att hon var ett tjackluder och en knarkhora. Med grund i detta framgår det att synen på den kvinnliga narkomanen i Hasselasammanhang är att hon prostituerar sig. Identiteten man har i ett diskursivt skeende, införlivas antingen genom att man i en social företeelse får den, tar den till sig eller att det förhandlas om den. Detta belyses väl av nedanstående citat, där det förstnämnda sägs av StorEva och det andra av Eva.

Jag hade rökt hasch innan jag kom till kollektivet och hade knappt förlorat oskulden. Ändå var jag en hora [...]. (Thell, 2008, sid. 142)

Hon var inget värd. Inte ens nu när hon inte knarkade, inte hade ångest och jobbade så hårt. Inte ens då var hon värd. Hennes värde låg i hennes förmåga att tillfredsställa andras behov. Så var det. Hon var en hora. Fast hon aldrig hade prostituerat sig så var hennes enda värde som hora. Hennes enda möjlighet till kärlek. (Thell, 2008, sid. 147)

I dessa citat finns en medvetenhet hos StorEva att hon inte har prostituerat sig, trots upprepande benämningarna av henne som ”hora”. Med grund i detta förhandlar hon om sin identitet i ett antagonistiskt förhållande, där den egna självuppfattningen skapar en konflikt med kollektivets föreställning om henne. I detta fall blir StorEvas identitet hegemonisk, vilket medför att hon kan särskilja den från tecknet ”hora”. Eva vet å ena sidan med sig att hon aldrig prostituerat sig, men ser sig likväl som en hora, vilket är ett exempel på hur en identitet kan bildas med grund i andras benämningar om en själv som person. Detta väcker frågan om orsaken till Evas identitetsuppfattning som ”hora”, som markant skiljer sig från StorEvas. Vi finner att det beror på hennes låga självkänsla och utsatthet, då hon till skillnad från StorEva i större utsträckning har befunnit sig i ett kontinuerligt missbruk (med vissa undantag då hon tänt av), där drogen finns i centrum och livet utgår därifrån, precis som Kristiansen (2000) framför. Även hennes destruktiva beteende under tiden som hon missbrukade, kan vara en bidragande faktor till den starka identitetsuppfattning hon har om sig själv.

Ovanstående resonemang visar hur stark den hegemoniska diskursen är, så stark att den kan införlivas som en del av identiteten hos kvinnliga missbrukare som har en sårbarhet sedan tidigare och reproduceras därmed som sanning. Detta demonstrerar hur svårt det är att se

bortom den diskurs som man befinner sig i, särskilt när dess innebörd bekräftas av omgivningen, vilket syns i följande citat från ”I skuggan av värmen”, där Eriks poliskollegor diskuterar nedsättande angående kvinnliga narkomaner.

Fy fan, betala pengar för att sätta på en sönderstucken, utknullad jävla pundarbrud va. Vem fan vill göra det? Nä det är sjukt, jävligt sjukt alltså”.(Thell, 2008, sid. 245)

Utdraget återspeglar StorEva och Evas identitetsuppfattningar som ”horor”, vilket i detta sammanhang är den dominerande synen på kvinnliga missbrukare. Det går dock inte att påvisa att denna föreställning om kategorin, är socialt konstruerad, då den inte ter sig likadan i alla kontexter. Ett exempel på detta är när Evas man, Erik, som även han är polis, inte säger emot poliskollegorna, utan istället biter ihop och tittar ut genom fönstret (Thell 2008:245). Vi tolkar Eriks agerande som att han inte håller med om den bild som ges, men att han vet med sig att det inte tjänar något till att säga emot. Den föreställning som poliskollegorna har ingår i den hegemoniska diskursen kring bilden av kvinnliga missbrukare och är så stark i detta sammanhang, att Eriks ”utmanade” bild finns på det diskursiva fältet. Vi finner att hans uppfattning är att den kvinnliga narkomanen inte är en hora, vilket ses som självklart för honom då han har en personlig relation till kategorin, nämligen Eva. I denna kontext där polisernas diskurs är giltig, har Erik intagit ett kritiskt förhållningssätt där han kan genomskåda den sociala konstruktionen. Detta påvisar att föreställningen utmanas av honom eftersom han ser bortom missbruket och istället ser personen Eva, vilket kollegorna inte kan då de inte har någon relation till en kvinnlig narkoman. Som vidare underlag till denna tes, tjänar följande utdrag ur ”I skuggan av värmen” om när Erik fått kännedom om Evas missbruk och finner henne liggande på badrumsgolvet.

Han ser sprutan på golvet och den sotiga skeden i handfatet och det vänder sig i magen på honom av äckel. Det här får inte vara sant! (Thell, 2008, sid. 146)

I detta citat som åskådliggör den avsmak Erik känner gentemot Evas missbruk, tolkar vi som samstämmigt med den rådande diskursen och som en första reaktion innan den personliga relationen till Eva väger in som tyngre. Vi finner att denna diskurs som benämner kategorin som ”horor” är stark, då den framstår som en erkänd och allmän bild som därmed blir socialt accepterad som social konstruktion. Den missbrukande kvinnan som hora är inte en lika ifrågasatt bild, som deras dåliga självkänsla, vilket blev tydligt under analysavsnittet ”självkänsla”.



## 7.3 Kvinnlighet

Denna tredje och sista nodalpunkten, kretsar kring föreställningen om kvinnliga narkomaner, med hänsyn till henne som moder och avvikare jämfört med den stereotypiska bilden av hur en kvinna förväntas vara.

Laanemets (2002) skriver att missbrukande kvinnor vanligtvis inte anses vara lämpliga som mödrar, vilket är en bild som delas av flertalet personer i empirin, i detta fall av Erik i boken ”För kärleks skull”.

Du kan sitta där med en spruta i armen! Eller halsen! Vart fan som helst, fy fan vad äckligt Eva, fy fan vad äckligt! Fattar du det? Va! Fattar du hur jävla äckligt det är! Fy fan Eva! Och det är väl det du vill, sitta där med en äcklig jävla.... och du ska vara mamma! Fy fan så äckligt! (Thell, 2008, sid. 69).

I citatet framgår det även ett uttalat äckel som riktas mot den missbrukande kvinnan, i detta exempel Eva som även hon talar om sin uppfattning kring moderskap i samma bok, där hon anser att en riktig moder inte brukar droger, då detta vore ett stort svek (Thell 2008:262). Att kvinnliga narkomaner inte ska vara mammor, bekräftas därmed av Eva och även av andra missbrukande kvinnor och individer. Ett sådant exempel är när Mia i ”I skuggan av värmen” talar om att hon inte bör bli mamma, då hon anser att hon som missbrukare inte kan ta hand om ett barn (Thell 2008:76). Dessa tankar stämmer väl överrens med det som Trulsson (2006) tar upp, om att kvinnorna själva menar att barn och missbruk är två komponenter som inte går samman. Då både kvinnorna själva och andra har samma syn angående moderskap, påvisas det som en hegemonisk diskurs kring de som kategori. Socialkonstruktivismen ifrågasätter kopplingen mellan ord som används och hur de i en egentlig mening tolkas (Wennerberg 2010). En förklaring till detta är att anledningen till ordens innebörd, beror på andras uppfattning kring dessa. I empirin framförs det genomgående att missbrukande kvinnor inte är bra mödrar och därmed hör kategorin ”kvinnliga narkomaner” inte ihop med ”moderskap”, då dessa tillsammans har tolkats av andra som negativa, vilket genererar dess sammansatta innebörd.

I böckerna framgår det att kvinnorna vill bli mammor, trots den sociala konstruktionen som motsäger detta. Nedan ges ett exempel där Mia i ”I skuggan av värmen” talar om sin längtan efter ett barn.

Dom kan inte ta hand om ett barn, hon vill inte ge sitt barn Lasse till far. Hon vet att hon inte kan men vill så det gör ont i henne. Hon vill inte ta bort det här livet också, inte en gång till. Men hon vet att hon inte har något val. Hon skulle aldrig få behålla ett barn, dom skulle ta det för henne direkt. (Theell, 2008. Sid.76 )

I utdraget synliggörs Mias medvetenhet om att hon och moderskap inte går ihop. Detta medför att hon känner skuld och ånger då hon inte kan leva upp till den traditionella modersrollen (Trulsson 2006). Den första vetenskapliga definitionen som Mattson (2005) diskuterar, innefattar att kvinnliga narkomaner är i underläge, både jämfört med andra kvinnor och gentemot manliga missbrukare. Detta dras ett snäpp längre i analysen, då de kvinnliga missbrukarna minimeras ytterligare, jämfört med andra kvinnor på fronten moderlighet. Det kan likväl vara så att denna hegemoniska diskurs är så stark och uppfattas som sann, vilket gör att Mia och andra kvinnor i böckerna, tar till sig denna identitetsuppfattning och gör den till sin egen. Med grund i detta åskådliggörs det hur svårt det är att se utanför diskursen man befinner sig i, vad kommer först – hönan eller ägget? I detta analysavsnitt framgår en stor samstämmighet, kring att barn och missbruk hos kvinnor inte ska kombineras. Fallet har inte varit sådant i tidigare delar av analysen, där antagonism nästa alltid varit närvarande.

I böckerna framgår det att förklaringar nästan alltid är nödvändiga, för att klargöra att Eva inte är en typisk missbrukare. Detta citat från boken ”Kärleksbarn” utspelar sig när Erik och Eva har en session med sina psykologer, där det tydligt syns att det inte hör till vanligheten att de inte behöver förklara sin kärlek.

Dom såg det som höll Erik och Eva samman och skulle aldrig säga åt Erik att lämna Eva. Dom sa inte att det aldrig går att lita på en knarkare, att hon lurade och utnyttjade hans känslor, bara var kär i heroinet och lätt skulle sälja honom för en sil. Han behövde inte försvara sin kärlek eller förklara hurdan Eva var. Att hon inte var ”sådan”. (Theell, 2008, sid. 8)

De måste inte försvara sitt förhållande, utan ses för en gång skull som vilket par som helst. I parallell till den andra vetenskapliga definitionen, betraktas den kvinnliga narkomanen som en vanlig kvinna, utan större avvikelser i det vardagliga livet, vilket kan härledas till uppfattningen i citatet (Mahler 2000). Beskrivningen visar dock att både Erik och Eva har vant sig vid tanken på att de nästan alltid måste förklara varför de är tillsammans, även efter att hon blivit drogfri. Vi finner att detta är ett typexempel med grund i den andra vetenskapliga definitionen, om hur de bra bitarna i kvinnornas liv kan försvinna eller undanskymmas, då deras särskilda behov istället belyses (Trulsson 2003). I detta fall rör det sig däremot inte om ett åskådliggörande av Evas särskilda behov, utan grunden är att trots att

hon är drogfri så påverkar andras föreställningar rörande henne som missbrukare, relationen till Erik. Detta visar hur stark denna hegemoniska diskurs är, även efter det att den inte längre är giltig för Eva, då hon vid detta tillfälle är drogfri. Denna andra betydelsebildning som framgår i ovanstående citat, befinner sig inom det diskursiva fältet. Den är inte stark nog att utmana den hegemoniska diskursen - om att ett förhållande mellan en missbrukande kvinna och en icke missbrukande man, är något som behöver ifrågasättas.

Eva är med i ett metadonprojekt och följande citat från boken "För kärleks skull", visar hur hon tänker om hur personalen uppfattar hennes och Eriks förhållande, då de flera gånger uttryckt sin förundran över det.

Ungefär lika stor som att hålla fast vi sin spetälskesjuka partner, följa henne till spetälskeön, fortsätta älska och älska med henne när kroppsdelarna trillar av och förruttnelsestanken fyller varje uns av syre. Veta att han aldrig mer kommer att få andas frisk luft, aldrig mer får träffa fria människor, aldrig mer få se något som är vackert, som inte stinker, som inte är fördömt i andra människors ögon. Leva resten av livet förvisad från allt det han tycker om, allt det som är själva livet. (Thell, 2008, sid. 26)

Bilden som Eva ger i skildringen, är att det anses storsint och självupppoffrande av Erik att vara tillsammans med henne – en missbrukare. De normativa uppfattningar som finns kring män och kvinnor, utmynnar i definitionen; att vara kvinna är att inte vara man (Butler 2006, Hirdman 2001). Denna givna uppdelning medför en distinkt föreställning, där genus skapar skillnader där de egentligen inte finns. I en beskrivning ur "För kärleks skull", talar Eva om att det inte är lika nobelt när vanliga kvinnor är tillsammans med manliga narkomaner.

Av någon anledning anses det inte alls lika vackert med alla dess icke missbrukande kvinnor som tar samma beslut och lever hela sitt liv tillsammans med en missbrukande man. Dom beskylls för att vara naiva idioter och bimbons som tigger om att bli blåsta. Det där med kärleken och det ädla har liksom försvunnit där. (Thell, 2008, sid. 26)

Denna syn omfattar föreställningen om att ett motsatt förhållande råder, när situationen är omvänd och det istället rör sig om icke missbrukande kvinnor, som har en relation med missbrukande män. Vi finner ett samband till att kvinnan i sig, är avvikande i förhållande till mannen som enligt Hirdman (2001) är samhällets normbärare. Detta är socialt konstruerat och speglar senast nämnda citat, som kan jämföras med det citat, där Eva talar om Erik som självupppoffrande. Den hegemoniska diskursen är därmed att kvinnan är avvikande, även i sammanhang när mannen missbrukar, vilket medför att hennes position väger tyngre i negativ bemärkelse, än hans missbruk. Ännu en gång blir det tydligt att mannen är normen, trots att han i själva verket borde vara avvikande på grund av missbruket. Vi påvisar att de socialt konstruerade förväntningar som åligger kvinnan, är stora och därmed blir skillnaden distinkt

när ett missbruk tillkommer. Detta kan härledas till de föreställningar som finns kring kvinnan som moraluppehållare inom familjen (Laanemets 2002, Olausson 2008).

## 8. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Syftet med studien var att undersöka synen på den kvinnliga missbrukaren i Thells självbiografiska romansvit, i relation till de vetenskapliga definitionerna av kvinnligt missbruk, utifrån diskursteorin, med grund i socialkonstruktivismen. Detta genomfördes med utgångspunkt från tre nodalpunkter som vi identifierade som genomgående i materialet – självkänsla, hora och kvinnlighet. Dessa kategorier fungerade som centrala termer, kring de föreställningar som finns angående den kvinnliga narkomanen.

Vår ena frågeställning var att undersöka hur bilden av den missbrukande kvinnan utmanas alternativt reproduceras, som kategori i böckerna. Den andra frågeställningen var att studera den reproducerade bilden av den kvinnliga missbrukaren i böckerna, i relation till de vetenskapliga definitionerna. I resultatet är det tydligt att nodalpunkterna går in i varandra exempelvis då föreställningen som reproducerar kategorin innefattar kvinnorna som opassande mödrar, prostituerade, med låg självkänsla och att deras kvinnlighet är bristfällande. Det finns dock undantag angående detta, exempelvis i sammanhang där individer med en personlig relation till en kvinnlig missbrukare utmanar föreställningarna. Trots detta har kvinnorna ofta svårt att särskilja föreställningarna från sina identiteter, vilket åskådliggör att det föreligger svårigheter i att se utom de rådande diskurserna.

Den första vetenskapliga definitionen ser den kvinnliga missbrukaren som underordnad, vilket kopplades samman med synen på hennes olämplighet som moder (Mattson 2005). Detta är den enda kategori som egentligen aldrig utmanas i böckerna, då diskursen är starkt förankrad som social konstruktion i den kontexten. Detta har resulterat i att kvinnliga narkomaner som kategori, befinner sig på samhällets botten. Den hegemoniska diskursen menar att kvinnorna ska ha låg självkänsla, vilket vi kopplat samman till deras underordnade position. Detta går även in i samma vetenskapliga definition om att kvinnornas tidigare utsatthet, exempelvis trauman, har påverkat deras liv i stor utsträckning, vilket är ett genomgående tema i skildringarna i böckerna (ibid.).

Den andra vetenskapliga definitionen ser missbrukande kvinnor som vanliga kvinnor, som på det stora hela inte lever annorlunda liv (Mahler 2000). I relation till empirin urskiljs detta i ett sammanhang då partnern till en missbrukande kvinna, för en gång skull inte behöver förklara sitt förhållande med henne. Detta går vidare in i definitionen, angående ett skildrande kring kvinnornas specifika behov, vilket kan medföra att de positiva delarna i hennes liv försvinner (Trulsson 2003). I empirin handlar det dock inte om den kvinnliga narkomanens särskilda

behov, utan om att andras föreställningar fortfarande har en stor påverkan på hennes relation till sin partner, trots att hon i det sammanhanget är drogfri. Detta visar tydligt att de bilder som finns om kategorin är starka i sin sociala konstruktion.

Det är tydligt att merparten av föreställningarna kring den kvinnliga missbrukaren, stämmer överrens med den första vetenskapliga definitionen, där hon bland annat ses som avvikande och utsatt. Den andra vetenskapliga definitionen som benämner den kvinnliga narkomanen som vilken kvinna som helst, är inte lika förekommande i böckerna, utan skildras endast vid få tillfällen av hennes vänner.

## 8.1 Förslag till vidare forskning

Den kunskap som studien utmynnat i är på många sätt värdefull, då vi finner att det i Thells romaner, finns starkt negativa föreställningar om bilden av kvinnliga narkomaner. Den manliga missbrukaren är normen och kommer att fortsätta att vara det, då det i nuläget främst forskas om kvinnligt missbruk, vilket resulterar i att kategorin automatiskt blir avvikande, precis som Mattson (2005) skriver är en risk då uppmärksammandet av kategorin, kan medföra att genus ännu en gång görs. Därför finner vi att det i framtiden är viktigt att även forska kring manliga missbrukare för att motverka den skeva bild som medföljer. Föreställningarna om kvinnliga missbrukare i böckerna, är intressanta då det distinkt framgår hur dessa reproduceras som sanna, även hos kvinnorna, exempelvis i förhållande till hur de betraktar sig som mindre värda, som horor och olämpliga mödrar. Trots att vårt valda material är sprunget ur en författares subjektiva upplevelser, ser vi ändå att resultatet kan vara betydelsefullt, för att öka medvetenheten hos professionella kring hur de egna uppfattningarna rörande kategorin, kan påverka deras syn på sig själva.

# REFERENSER

- Agerberg, M. (2004). *Kidnappad hjärna: en bok om missbruk och beroende*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, B. (1991). *Att förstå drogmissbruk: praktiken, situationen och processen*. Lund: Arkiv förlag.
- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber AB.
- Bellack, A. Bennet, M. & Drapalski, A. (2011). "Gender defences in substance use, Consequences, Motivation to Change, and Treatment Seeking in People with Serious Mental Illness". *Substance use and misuse*, 46, 6, 808-818.
- Bergmark, A. & Oscarsson, L. (1988). *Drug Abuse and Treatment – a study of Social Conditions and Contextual Strategies*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Blom, B. Morén, S. & Nygren, L. (2006). *Kunskap i socialt arbete: om villkor, processer och användning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bradberry, C. (2011). "Cortical and Sub-Cortical Effects in Primate Models of Cocaine Use: Implications for Addiction and the Increased Risk of Psychiatric Illness". *Neurotoxicity Research*, 19, 2, 235-242.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Butler, J. (2006). *Genus ogjort Kropp, begär och möjlig existens*. Norge: Nordstedts Akademiska Förlag.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Franck, J. "Narkotikamissbruk diagnostik och behandling" (elektronisk), *Internetmedicin.se* [http://www.internetmedicin.se/dyn\\_main.asp?page=2260](http://www.internetmedicin.se/dyn_main.asp?page=2260) (2013-05-01).
- Hilte, M. (1990). *Droger och disciplin: en fallstudie om narkomanvård i Malmö*. Lund: Arkiv förlag/A-Z förlag.

- Hirdman, Y. (2001). *Genus - om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber AB.
- Holmsberg, C. (2000). "Aspekter av kvinnosynen i missbruksbehandling. Empiriska exempel och teoretiska funderingar". *Sköndalsinstitutets arbetsrapportserie nr 14*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Jönsson, H. (2010). *Sociala problem som perspektiv en ansats för forskning och socialt arbete*. Liber AB, Malmö.
- Kristiansen, A. (2000). *Fri från narkotikan. om män och kvinnor som varit narkotikamissbrukare*. Stockholm: Erlanders Gotab.
- Laanemets, L. (2002). *Skapande av femininet i missbruksbehandling*. Lund: Socialhögskolan Lunds universitet.
- Mahler, L. (2000). *Sexed work. Gender, race and Resistance in a Brooklyn Drug Market*. New York: Oxford University Press.
- Mattson, T. (2005). *I viljan att göra det normala – en kritisk studie av genusperspektivet i missbrukarvården*. Lund: Lunds universitet.
- May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Olausson, S. (2008). *Kvinnor med substansmissbruk och psykisk ohälsa*. Göteborg: Livréna.
- Scheffel-Birath, C. DeMarinis, V. & Hansagi, H. (2005). "Grundläggande vårdfilosofi vid uppbyggnad av behandling för kvinnor med missbruksproblem". I Hilde, M. (red.): *Kön, behandling och kunskap – om olika vägar ut ur missbruk och social marginalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Sternbeck, P. (2010). "Urinproven förlänger missbruk och beroende". *Oberoende 2*, 20-22.
- Svensson, B. (1996). *Pundare, jonkare och andra: med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Theell, L. (2008). *Utan en tanke*. Stockholm: Normal Förlag.
- Theell, L. (2008). *I skuggan av värmen*. Stockholm: Normal Förlag.



- Theil, L. (2008). *Bortom ljus och mörker*. Stockholm: Normal Förlag.
- Theil, L. (2008). *Kärleksbarn*. Stockholm: Normal Förlag.
- Theil, L. (2008). *För kärleks skull*. Stockholm: Normal Förlag.
- Trulsson, K. Länne, L. & Nötesjö, G. (1997). *Kvinnor på väg in från kyla. Bilder av kvinnor och missbruk*. Stockholm: Kvinnoforum Utbildning.
- Trulsson, K. (1998). *Det är i alla fall mitt barn – en studie om att vara missbrukare och mamma*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Trulsson, K. (2000). "Kvinnoidentitet och missbruksbehandling". *Socialvetenskaplig tidskrift*, 7 (1-2):120-136.
- Trulsson, K. (2003). *"Konturer av ett kvinnligt fält – Om missbrukande kvinnors möten i familjeliv och behandling."* Lund: Socialhögskolan.
- Trulsson, K. (2006). *Dans på lina Om kvinnors missbruk, familjeliv och behandling*. Falun: Carlssons Bokförlag.
- Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wetherington, C.L. 2007. "Sex-gender differences in drug abuse: A shift in the burden of proof?", *Experimental and clinical psychopharmacology*, 15, . 5, 411-417.
- Winther, Jörgensen, M. & Phillips, L. (2005). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.